

5) "Armenia og armenierne". Artikel af Eodil Børn, okt. 1944

Manns Bodil Biørn okt. 1944

Trykt i "K.M.A. gjennom 50 år", 1952

Armenia og armenierne.

Armenia ligger i det nordøstlige hjørne av Lilleasia mot Kaukasia. Det er et bergland med mektige bergkjeder og høie bergtopper hvorev det majestetiske Ararat hever sig over 5000 meter over havet. Armenia er et vidunderlig vakkert og fruktbart land, og man mener at paradiset har ligget her. Eufrat og Tigris utspringer oppe i Armenias fjell, og Eufrat med sine bifloder gjenstrømmer landet. Også Araxe, Armenias flod, utspringer der oppe.

Her finnes flere store innsjøer, hvorav Urmia og Vansjøen er de største. Vansjøen er meget vakker med sitt blå vann. Armenia er rikt på kilder, som overalt sprudler frem oppe i fjelltraktene. Imellem fjellene er der store, fruktbare dalstrøk hvor der dyrkes korn, tobakk, frukttrær, meloner, vindruer osv.

Armenia var før det blev delt nesten så stort som Norge, men det blev delt mellem Tyrkia, Rusland og Persia, og tyrkerne tok den største og fruktbareste del av landet.

Fra eldgammel tid har Armenia været skueplass for store historiske begivenheter, og mange folkeslag fra Asia har vandret gjennom landet.

Armenierne hører til jordens eldste folk. Allerede c. 600 år f.Kr., ja mange mener lenge før den tid, bebodde de landet rundt Ararat og grunnla et stort rike der.

Deres stamfar var Haig, og efter ham kaller armenierne landet Haiastan, men nabofolkene kaldte det Armenia efter en stor armenisk konge Aram. Armenia var tidligere et kongerike som var størst under Digranes den store. Han grunnla Digranagerd (Diabekir) og regjerte over 30 mill. mennesker.

Armenias centrale beliggenhet mellem de store riker har gjort det til et stadig stridens eple, så det ofte har vært offer for krigens herjinger. Der har også bestått et Lillearmenia nede i Kilikien, og det var det siste armenierne ejet. Det blev inntatt av tyrkerne i 1375, og deres siste konge Levon den VI blev da tatt til fange og avsatt. Det var dette land armenierne håpet å få tilbake efter verdenskrigen, men stormaktene holdt ikke sine løfter.

Armenierne er et intelligent, flittig og nøisomt folk som med seig utholdenhet har holdt sig oppe tross fryktelige trengsler, nød og forfølgelser. 80 % av dem er bønder, men der finnes også mange studerte folk. - Sannsynligvis vilde der idag ikke eksistert noget armenisk folk om ikke kristendommen så tidlig hadde slått rot blant dem.

Taddæus og apostelen Bartholomeus har begge vært i Armenia og preket evangeliet, og der dannedes allerede da kristne menigheter. De skal begge senere ha litt martyrdøden der.

Armeniernes agentlige apostel er Grikor Lusavoritsch - den lysbringende - fordi han bragte evangeliets lys til Armenia. Ved underbare tilskikkelser blev han av Gud kaldt til å være armeniernes apostel. Sammen med kong Tiridates som dengang regjerte i Armenia og gjennom Grikor var blitt omvendt til kristendommen, drog han rundt i landet som Olav den hellige hos oss. De hedenske altre og offerplasser blev revet ned, og i deres sted blev kirker og klostre bygget. Grikor Lusavoritsch hadde et underbart syn. Han så at Frelseren steg ned og viste ham hvordan den første kirke i Armenia skulde bygges, og der på det sted blev domkirken "Edschmiadsin" - "den Enbårne steg ned" - bygget med utsikt til

Ararat. Den er helt fra det 3die århundrede og meget gammel og interessant og ligger i den armeniske republik, hvor jeg selv fikk anledning til å bese den. Et kloster for menn hører med dertil. Allerede i 301 blev kristendommen statsreligion i Armenia, og det er således verdens eldste kristne stat. Armenieren Mesrop gav dem deres alfabet, og en del av bibelen blev oversatt til gammel armenisk i 406 og hele bibelen i 433.

Deres høieste geistlige overhode kalles Katolikus. Han har sitt sete i Etschmiadsin. Under ham står patriarker, erkebiskoper og biskoper. Disse må ikke gifte sig, kun prestene som ikke får nogen høi utdannelse, har lov til å gifte sig én gang.

Efter Grikor kalles den armeniske kirke den gregorianske. Den ligner meget den gresk katolske, men de har beholdt sin bibel. Georgien skal være kristnet av armenierne.

Fra 500 - 700 hadde den armeniske kirke sin blomstringstid, men omkr. 700 kom de under araberne, så de blev avstengt fra åndelig samfund med andre kristne kirker. Hver gang armenierne har hatt et litet pusterum i sin lange lidelseshistorie, var der lysere tider for kristendommen. Fra 850 - 1070 har der vært et uavhengig kongerike i Stor-Armenia og i det 12. og 13de århundrede et uavhengig kongerike i Lille-Armenia - Kilikien.- Men siden de i det 14de århundrede kom under tyrkernes åk, har der vært åndelig mørke. I det 16de århundrede blev det dog bedre da de igjen kom i forbindelse med de kristne land. Men til tross for alt mørke, all uvidenhets og alle lidelser og undertrykkelser har dog kristendommen holdt sig til idag, og de har med stort heltemot utholdt de frykteligste forfølgelser.

Amerikanerne var de første som begynte misjon blant armenierne. Allerede i 1820 kom de til Konstantinopel og senere til Lilleasia. Det var særlig tyrkerne de tenkte å drive misjon iblant, men på grunn av deres store fanatisme lykkedes det ikke, og de vendte sig da til armenierne og håpet gjennom dette begavede folk senere å vinne tyrkerne for kristendommen. De virket særlig ved skoler, colleger og presteskoler og var til megen velsignelse.

Efter myrderiene i 1894 - 96 opprettet både amerikanerne og tyskerne barnehjem der ute for de mange hjemløse barn, hvis foreldre var blitt myrdet av tyrkerne. Det var særlig Abdul Hamid, kalt den røde sultan, på grunn av at han lot de kristne armeniere myrde i tusentall. Det gikk også særlig ut over Sassun, en bergegn i fjellene nær Musch hvor de vilde horder overfalt den fredelige befolkning.

Alle disse grusomheter mot de kristne og også barnas nød kalte på varmhjertede kvinner her hjemme i Norge. Kammerherreinne Anker slog til lyd for de hjemløse barn, og K.M.A. optok arbeidet for armenierne allerede i 1902. Der blev underholdt armeniske barn både i det danske barnehjem "Emaus" i Mesereh og også på andre steder, således nogen få i Musch. Og hvilken gjerning kunde vel være bedre enn å hjelpe alle disse hjemløse små. Barnehjemmene blev som lysende stjerner der ute i mørket. Intet kristent folk har lidt som det armeniske nasjonalt, kulturelt, åndelig og legemlig. Vi kan si at de mistet alt, men troen holdt for de fleste.

Selv fikk jeg kallet fra Gud på et K.M.A.møte, hvor der blev talt gripende om de armeniske barns nød. Jeg meldte mig til fru kamm. Anker, og hun var lykkelig over å få en norsk søster der ut, men de hadde ikke midler nok til å sende mig den gang, bare tre støttende til. Derfor blev jeg de første år antatt av det tyske "Hilfsbund". Først senere kunde K.M.A. helt overta å sende mig og å underholde mitt arbeide.

Hvilken nåde var det at Gud vilde og kunde bruke mig til å hjelpe dette sitt hjemsoekte folk. Fra 1905 - 1934 virket jeg der ute på forskjellige steder. Herren har på underbar måte hjulpet mig og holdt mig oppe i de svære trengselsår inne i det gamle Armenia. Hans være æren.

Det kom vel med at jeg hadde fått en god utdanning i sykepleien og virket i den hjemme og i utlandet i 8 år før jeg drog ut. Etter 1 års opphold på K.M.A.s misjonsskole i Kjøbenhavn, reiste jeg frimodig avsted etterat Gud hadde banet vei. Det var etter de herlige vekkesår i 1904 - 05, og jeg var fylt av glede og takk over å reise ut i Guds store gjerning. Veien gikk over Konstantinopel og derfra videre rundt Lilleasias kyst til Alexandrette og så med vogn og til hest til Marasch hvor jeg skulde arbeide i det store misjonshospital. Men dette var ikke stedet som Gud hadde bestemt. Etter en kort tid gikk turen til hest videre over høie fjell til Mesereh hvor jeg møtte kjære danske og tyske misjonærer. Etter et års sprogstudium, hvor jeg på samme tid også ydet hjelp til de mange syke i barnehjemmene, fikk jeg et eget litet hjem hvor de syke barn blev optatt og pleiet. Jeg hadde to armenierinner til min hjelp. Det var en god tid med de kjære barn. Ellers virket jeg ute i fattigkvarterene blant syke og fattige på forskjellig vis. Jeg talte Guds ord og behandlet de syke, holdt møter blant kvinnene og hjalp av og til den amerikanske læge i Charput da de der ikke hadde nogen sykepleierske før den danske Maria Jacobsen kom.

Dr. Mikael, en troende armenisk læge, som også virket meget blant tyrkerne, hjalp mig oftere og så til mine syke, likeså en annen armenisk læge, som jeg til gjengjeld hjalp ved hans operasjoner. En dag blev jeg kalt til en ung mann som hadde et stygt sår i ryggen, og jeg fikk den armeniske læge med for å åpne såret. Lægen var meget engstelig og vilde først ikke, da den syke var meget svak, men jeg overtalte ham til det. Operasjonen lykkedes, og den syke blev efter to måneders behandling helt frisk. Den unge mann, Toros, hadde et åpent hjerte for Guds ord, og da jeg gav ham en bibel, blev han en flittig bibelleser og kom siden med sin mor til de troendes forsamling. Han blev omvendt i sykdomstiden. Senere er han kommet helt ned til Adana i Kilikien og blev i massakretiden myrdet der av tyrkerne. Så stort at han da hadde en frelst sjel. Hans mor og søster har jeg truffet igjen i Aleppo.

Mens jeg var i Mesereh, fikk jeg høre om de mange syke og fattige i Musch som var uten hjelp, og jeg begynte da å be om at Herren vilde sende mig dit om det var efter hans vilje. Høsten 1907 blev jeg beordret til Musch. Den amerikanske lægen undret sig over at jeg så gjerne drog bort til dette ensomme sted, men det var jo blitt klart for mig at Gud vilde ha mig dit. Så bar det igjen avsted gjennom ville kurdertrakter og fjell til hest i 8 dager til Musch. En av misjonærene fulgte mig helt frem. Det var en besværlig og farefull tur, men når Herren selv er vår vokter, behøver vi ikke å frykte, men kan reise trygt, og det fikk vi erfare.

I Musch fra 1907 - 1916.

Min lengste og mest anstrengende tid har jeg tilbragt i Musch. Musch er en c. 3000 år gammel by og ligger i det gamle Armenia på en høislette c. 1500 m.o.h. med vinter og sne i 4-5 måneder. Den var kjent for å være et urolig hjørne.

Der bodde c. 25.000 innb., halvdelen kristne og halvdelen muhamedaner, og der hørte c. 300 landsbyer med til distriktet, flest armeniske. Oppe i fjelltraktene Sassu lå der 40 armeniske landsbyer og flere kurdiske. Musch er omgitt av høie berg og har en utdødd vulkan Nimrod i sin nærhet. Vi har hatt flere jordskjelv i Armenia. Dalstrøket var fruktbart. Murad, biflod til Eufrat, gjennomstrømmet landet.

I Musch opplevet jeg en herlig tid blant de mange barn og de mange syke og fattige som jeg fikk hjelpe.

Det var et pionerarbeide jeg der optok sammen med mine kjære medarbeidere hr. og fru von Dobbeler.

De første år var det mest de syke og fattige jeg virket iblandt, og aldri hadde jeg tidligere sett så mange stakkars syke som i Musch og i de omliggende landsbyer. Jeg åpnet en poliklinikk 3 g. i uken hvor der årlig behandledes c. 4000 syke, og dessuten besøkte jeg c. 300 syke i byen og c. 200 i landsbyene.

Da poliklinikken blev åpnet, strømmet der en mengde syke til, både armeniere, tyrkere og kurdere; for de hadde hørt at denne "doktor" kunde kurere all slags sykdom. Jeg må si at aldri har jeg følt mig så liten som blandt alle disse syke; men jeg blev der så helt avhengig av Herren, og han lot medisinen hjelpe så vidunderlig. Jeg hadde fått meget gode medisiner med av de amerikanske misjonærer og fikk igjen fornyet forrådene fra Amerika gjennom dem. Der var særlig mange øiensyke (trachom og malariasyke med sine eftersykdommer og dertil lungesyke, gikt og reumatisesyke, sårpatienter osv. Der var bare militærlæger og 1 distriktslæge i Musch - tyrker -. Bare $\frac{1}{2}$ år hadde vi hjelp av en armenisk læge fra Rusland, men nettop i en vanskelig tid. Jeg lærte op en ung armenisk gutt, Rupen, som senere fikk utdanning ved et misjonshospital og var mig til stor hjelp. Jeg hadde dessuten hjelp av et par armeniske piker og det siste år av vår evangelists hustru Satenig. Det gjaldt å stille den riktige diagnose. Ofte stod jeg helt raddløs og har nok dessverre begått mange feil, men har på den annen side så forunderlig merket Herrens ledelse og hjelp. De mange barn som vi optok i hjemmene, elendige og forkomne, led av forskjellige sykdommer, særlig av trachom. Dertil kom at både hr. og fru von Dobbeler flere ganger var meget syke, ja endog døden nær, da de ikke tålte klimaet. Jeg fikk være frisk, så jeg kunde tilse de mange syke i Musch og ute i landsbyene og også evangelisere.

I 1908 begynte jeg en dagskole da så mange unge piker og gifte kvinner ikke kunde lese og skrive. Først var det 12 elever og 1 armenisk lærerinne; antallet blev mindre en tid, men jeg fortsatte allikevel i tillit til Herren, og litt efter litt vokste flokken op til 80. Jeg fikk så 2 flinke armeniske lærerinner fra seminaret i Mesereh. Maritza og Margarit, så det blev en hel skole med 4 klasser hvor de lærte bibelkunnskap, lesning, skrivning, regning og søm. Vi hadde da 120 elever, og flere av dem blev vundet for Herren. Dessverre blev de fleste i massakretiden myrdet. Vi fikk senere bedre lokaler til skolen og poliklinikken.

I Poliklinikken begynte jeg med andakt på armenisk, og så blev der utdelt kristne skrifter på armenisk og tyrkisk. Senere fikk jeg til min hjelp en bibelkvinne som var en ivrig sjelevinner. Da hun også kunde tyrkisk, kunde jeg sende henne til de tyrkiske kvinner som jeg behandlet.

Min første ferie benyttet jeg til å ta jordmoreksamen, da så mange stakkars kvinner døde av mangel på hjelp. Hvilken glede det var når jeg kunde hjelpe disse tålmodige kvinner, både de armeniske og tyrkiske. Det var vanskelig da der ofte var svære fødsler, men de lærte etter hvert å sende bud i rette tid. Det var et veldig ansvar å stå der så alene, og det følte ofte tungt.

Da krigen brøt ut i Tyrkia, blev armenierne sendt som lastdragere til fronten og led ubeskrivelig. De bragte flektyfus med hjem, og da de ikke blev innlagt på noget sykehus, blev Musch og landsbyene herjet av flekktyfus. I over 1 år gikk jeg blant disse syke. Mange døde, men mange blev også reddet, hvorav de fleste senere blev myrdet.

Søster Alma Johansson kom sommeren 1910 til Musch for å avløse mig mens jeg var hjemme i ferie, og da jeg kom tilbake i 1911 reiste von Dobbekers hjem og kom senere til en annen stasjon. Således stod søster Alma og jeg helt alene i Musch i den fryktelige massakretid og hadde det uhyre vanskelig. Vi optok i 2 værelser også 10 syke soldater, kristne og muhamedanere, da de ellers fikk så dårlig pleie.

Men så brøt massakrene ut i Musch midt i juli 1915. Det var en fryktelig tid. Nesten hele den kristne befolkning blev myrdet, ofte på en gruffull måte. 40 oksevogner med kvinner og barn blev således innebrent. 11 kanoner var stillet op på høiene og beskjøt den armeniske del av byen. En del flyktet op i fjellene, en del kom sig over Persia til den armeniske republikk, en del blev deportert, men størstedelen blev drept. Den armeniske del av byen og alle armeniske landsbyer blev lagt i ruiner. Selv lå jeg meget syk av flekktyfus. En fanatisk albanesisk læge forsøkte å skyte søster Alma, men traff 2 andre kvinner som begge døde. Våre barn blev tatt fra oss, og denne læge trengte inn i mitt hjem med 20 tyrkiske soldater og bortførte våre medarbeidere, men ved Guds usigelige nåde fikk vi noen av dem tilbake. Våre 3 troende armeniske lærerinner var i 2 døgn i tyrkernes vold; men Gud hørte våre inderlige bønner for dem, og vi fikk dem uskadt tilbake. Sammen med dem og 6 av de andre armeniere som var blitt reddet, drev 3 av våre store piker og 1 gutt, kom vi ved tyrkisk eskorte over til Mesereh etter 10 dages ridt gjennom farlige kurdetrakter. Herren holdt på underbar måte sin hånd over oss. Es. 43,2.

Jeg syntes det gikk mig som i Es. 49,4: Forgjeves har jeg arbeidet mig trett, og til ingen nytte har jeg fortært min kraft . . . .

Hele vår arbeidsmark i Musch som vi hadde så store forhåpninger til, blev ødelagt. En trøst er det å vite at vi hadde fått så Guds ords sæd, og at mange, mange falt som martyrer for sin tro på Jesus Kristus.

I Mesereh blev jeg bare i 2 $\frac{1}{2}$ måned og tok så på eget ansvar tilbake til Musch med min snilde hushjelp Zerpuhi som absolutt vilde med. Vi tok avsted til hest sammen med en eldre tyrkisk major som jeg kjente, og kom ved Guds store nåde velbeholden frem den lange og farefulle vei. Men hvordan så det ikke ut i Musch! Overalt ødeleggelse og mitt hjem i en dårlig forfatning. Men Zerpuhi tok straks fatt, og vi fikk det nogenlunde i orden igjen.

Jeg fikk kjøpt korn og andre levnetsmidler av en tyrker jeg kjente, og således fikk vi hjelpe de mange armeniere som hadde skjult sig i kjellerne hos en barmhjertig tyrker. Mange kom også ned fra fjellene hvor de hadde holdt sig skjult i månedsvis. Å, hvor de så elendige ut! Hvilken glede det var å få være i Musch i de 3 ½ måned før russerne inntok byen og få hjelpe alle disse elendige forkomne stakkarer. Vi var alle ofte i dødsfare, men følte oss så helt omsluttet av Guds sterke hånd. Nesten daglig blev nogen sendt avsted for å drepes. Det var en svært tid, og dog vilde jeg ikke undværet den siden jeg kunde være til hjelp og trøst for disse ulykkelige. Nogen av våre gutter fra barnehjemmet kom flyktende ned til mig. Den onde guvernør var død, og den efterfølgende var bedre, så jeg med stor forsiktighet kunde bli i byen og hemmelig hjelpe en del av de nødlidende. Om søndagen holdt jeg Gudstjeneste med dem i kjellerboligene. Vi stengte da dørene forat tyrkerne ikke uforvarende skulde komme inn. Det minnet mig meget om forfølgelsene i den første kristne tid.

Midt i februar 1916 måtte vi ta fra Musch da russerne nærmet sig. Vi red i 2 dager i dyp sne til Bitlis hvor mine siste armeniske venner og de barn som var reddet, blev tatt fra mig. Jeg var da fortvilelsen nær, men Gud holdt mig oppe, og jeg kom alene til Diabekir sammen med en tyrkisk gendarm. Der blev jeg i 3 uker for å prøve å få mine folk tilbake, men alt forgjeves. Derfra kom jeg til Aleppo, og var der hos den sveitsiske søster Beatrice Rohner som hadde samlet 400 foreldreløse armeniske barn.

Senere kom jeg til mine venner hr. og fru von Dobbeler i Harunje i Kilikien. De hadde bedt om å få mig dít. De forestod et stort barnehjem, og i et års tid blev jeg der, tilså de mange syke barn og hadde overopsyn over systuen. Jeg kunde ha 50 syke.

Der var vekkelse i den tid. Mange av barna kom og bekjente sine synder og overga sig til Herren. Jeg fikk holde bibeltimer med de større barn og lærerinnene. Det var en velsignet tid omenn full av farer. Jeg var dog så nedfor efter alt jeg hadde gjennomgått så jeg ba om å få komme hjem.

I mai 1917 tok jeg ^{hjem} med min lille pleiesønn på 1 ½ år. Det var en meget vanskelig reise i krigstid gjennom de krigførende land, men Gud førte mig i sin store nåde med sikker hånd gjennom alt og hjem til gamle Norge og kjære venner.

Inntil 1921 var jeg hjemme og reiste da meget omkring for vårt arbeide, og mange nye blev vunnet for saken.

Så kaldte Gud mig atter ut. I 1921 reiste jeg ned til Konstantinopel for å hjelpe de mange tusen armeniere, flest kvinner og barn, som var flyktet ut fra sitt fedreland. Der traff jeg igjen kjente fra før, blandt andre Garabed som blev reddet sammen med oss fra Musch, og som hadde gjennomgått så meget.

Mens jeg i nogen måneder virket i Konstantinopel, traff jeg mange kvinner og menn som var blitt helt alene tilbake av familier på 20 - 30 medlemmer. Ja, av en familie på 70 personer var ofte kun en enkelt reddet. Disse flyktninger bodde i små kolonier i forskjellige deler av byen, og det var hjerteskjærende å høre deres sørgelige livshistorier. I store rum var 70 personer stuvet sammen, og i lange barakker levde en mengde familier tett sammen, kun skilt fra hverandre ved noen sekker. Stor håpløshet hersket blandt mange av dem, og kan man undre sig over det ?

Der traff jeg blandt andre en ung pike hvis ene arm var blitt hugget av av tyrkerne. Men midt i all denne elendighet blev

jeg stundom styrket og full av takk til Gud når jeg fikk høre på hvilken underbar måte enkelte av dem var blitt reddet og bevaret på sine lange og farefulle vandringer.

Mens jeg i Konstantinopel virket iblandt flyktingene, fikk jeg høre om den grenseløse nød inne i den lille armeniske republikk, særlig da blandt de tusen foreldreløse barn som drev om i gatene sultne og forkomne, ja, en mengde av dem døde av hunger. Og da det jo særlig er barna det norske armenierarbeide har tatt sig av, besluttet jeg å reise derinn om Gud åpnet veien.

I begynnelsen av 1922 drog jeg avsted sammen med endel amerikanere som arbeidet i "Near East Relief".

Heller ikke den delen av Armenia hadde sluppet for tyrkernes ødeleggelse. To ganger trengte tyrkerne der inn. Første invasjon i 1918 og den siste i 1921. De hadde da ødelagt 78 store og velstående armeniske landsbyer og myrdet mesteparten av befolkningen. I Kars distriktet hadde 12.000 av flyktingene fra Van og Musch bygget op midlertidige boliger, men ved tyrkernes inntrengen måtte de flykte fra hjem og eiendeler.

Den lille armeniske republikk er bare 30.000 kv.kilometer stor med en befolkning på c. 1 mill., størstedelen armeniere. De styrer selv sitt land. Erivan er hovedstaden. Sammen med Georgia og Aserbeidjan har de dannet en føderasjon hvis sete er i Tiflis - Georgias hovedstad -. Disse tre stater er forenet med Rusland som styrer alle utenrikske anliggender. Regjeringen søkte etter evne å få landet på fote igjen. Moralen stod før meget høit blandt armenierne, men var sunket meget da jeg kom der inn. Et flertall av dette forfulgte folk har jo levet på flukt i årevis, og de foreldreløse barn drev så om og tigget. Dertil kom at gudløsheten blandt ungdommen tiltok i en foruroligende grad.

Da jeg kom der inn, var der hungersnød og elendighet. En mengde av barna kom inn til byene fra landsbyene for å søke etter brød, for i landsbyene var høsten ødelagt av tyrkerne så de der bare hadde gress å spise. Mangen natt kunde jeg ikke sove når jeg hørte de små ute på gaten rope efter brød. Hvor glad blev jeg ikke da jeg endelig av regjeringen fikk overlatt et godt hus i Leninagan (Alexandropol) og kunde samle nogen av disse sultende og frysende små i et godt hjem. Først måtte jeg jo innrette og anskaffe det nødvendigste. Det var en slik fryd da jeg kunde opta de første små. Elendige og forkomne var de, og mange så ut som skjeletter, gule og tynne, mest i filler og fulle av tøl. Men vårt norske hjem "Luisaghpiur", Lyskilde, gjenlød snart av glade barnestemmer. De små sprang fornøiet omkring efterat de hadde fått sig et bad, fått av fillene og isteden fått rene, pene klær og spist sig mette. Mange av dem var syke og forkomne da de blev optatt, og 2 av de dårligste døde nokså snart efter. Jeg fikk 2 flinke, snilde kvinner til å hjelpe mig med de små. Den ene blev vår kokke, den annen så efter barna, og så fikk jeg en innkjøper da vi måtte kjøpe alt inn for c. 1 år ad gangen da prisen om vinteren steg til det dobbelte. De første 25 blev optatt litt efter litt. Senere kom 11 til, så vi hadde til slutt 36 smågutter i vårt hjem. Bare et av barna hadde hørt om Gud. Skole og lærer hadde vi til dem i hjemmet, og selv underviste jeg dem i bibelhistorie da det var forbudt i skolen. Hver av de større barn hadde sitt husarbeide. De måtte hjelpe til med dette, og hver 14de dag blev det byttet, og den som hadde gjort sitt arbeide best fikk en liten belønning.

Lærenemme og flinke var de, og det varte ikke så lenge før de kunde både sanger og skriftord utenad, endog 3 norske sanger lærte de. En stor begivenhet var det da de skulde få strømper og sko

på, for slikt hadde de aldri eiet. De gikk barfotet selv om vinteren i sneen, og der var meget kaldt, ti Leninagan lå c. 5000 fot over havet. Jeg glemmer heller ikke barnas fryd første juleaften da de fikk se det glitrende juletre og mottok sine små gaver. Jeg har fortalt og skrevet om flere av våre barn derfra, men vil her bare fortelle om et som var meget forkomment:

Lille Hagop Arskagian var bare 3-4 år da han blev optatt i vårt hjem. Hans foreldre døde i en landsby nær Erivan i stor fattigdom. Hans farfars bror bragte oss den lille i en forkommen tilstand. Han var bare skinn og ben og så elendig at jeg ikke trodde vi skulde få beholde ham. Men Hagop kom sig vidunderlig og blev en tykk og fornøid liten fyr. Det var slik glede efter en tid å få se dette dårlige barn så frisk og fornøiet. Det er i sannhet stort å få ta sig av slike små, og Jesus har sagt: Den som tar imot et sådant barn for mitt navns skyld, tar imot mig." Matt. 18,5. Hvilket herligt løfte.

Jeg red også ut en lengere tur sammen med en armenisk protestantisk prest til 13 armeniske landsbyer for å se hvordan de der hadde det og for å evangelisere. Nøden var ubeskrivelig stor, hungersnød i flere av landsbyene, kun gress å spise, men hadde de noget brød, vilde de gjerne gi oss derav, da armenierne er meget gjestfri. Vi hadde selv mat med og kunde således hjelpe nogen. Senere fikk vi sendt der utmel og flere kasser med kondensert melk til mødre som intet hadde å gi sine diebarn uten litt tørt brød i en fille dyppet i vann. Det var en ynke å se de avmagrede mødre med sine små, ja likeså den hele befolkning i slik nød. Men over alt hørte de gjerne Guds ord. På enkelte steder hadde vi nok så store forsamlinger. Kun 3-4 av disse landsbyer hadde det nogenlunde bra, blandt dem var Irind hvor jeg traff mange venner fra Muscheghen. I Leninagan bodde der 40 familier fra Musch, så jeg følte mig som hjemme der. Jeg savnet meget en medarbeider. Arbeidsfeltet var stort, men arbeiderne få.

Det siste år blev huset tatt fra oss så vi måtte flytte over til et litet hus som amerikanerne overlot oss. Det var meget trangt og dårlig, men de hadde ikke noget bedre å gi oss, og vi var glad over å få et hjem å ty til.

Jeg hadde søndagsskole og møter med barn. Mange hadde lært å kjenne Jesus og hadde gitt ham sitt hjerte og ønsket å følge i Jesu fotspor. Det siste år blev jeg syk, så jeg måtte reise hjem til stor sorg for oss alle. Da jeg senere blev frisk igjen, la der sig så mange vanskeligheter i veien for min utreise så det ikke var mulig å komme avsted. Jeg kan ikke si hvor det gjorde mig ondt ikke å komme tilbake til mine kjære barn. En god troende armenisk kvinne fortsatte arbeidet en tid, og nogen av barna kom senere i de amerikanske hjem.-

I S y r i a .

Jeg var hjemme fra sommeren 1925-26 og reiste da ut til min siste arbeidsmark Syria for å hjelpe de mange armeniske flyktninger og syke barn der.

Det var med blandede følelser jeg satte kursen mot Syria. Det var jo til mine kjære barn i Armenia jeg skulde ha reist, de som ventet på at "mor" skulde komme tilbake til dem. Men Guds veie er ikke våre. Han vet hvor han vil ha oss, og hvor han best kan bruke oss.

Syria er et vakkert land, særlig da Libanon. Syria stod før under tyrkerne, men etter forrige verdenskrig overtok franskmennene protektoratet over hele Syria. Der bor c. 3 mill. innb. i Syria, kristne og muhamedanere. Damaskus er hovedstaden og har c. $\frac{1}{2}$ mill. innb. Det første halve år var jeg hos de danske søstre i Beirut og virket der blandt flyktningene, hjalp dem og evangeliserte. Der traff jeg flere av mine venner fra Harunje, og med noen av dem hadde jeg hver uke en bibeltime. Beirut ligger like ved det blå Middelhav, og oppe i høiden har vi Libanon hvor vi tilbragte våre sommerferier i den herlige luft. Like nede ved Middelhavet lå de mange elendige flyktningsleirer. Fra først av bodde flyktningene i telt hvor det ofte regnet inn så både sengklær og alt blev vått. Flere hadde sitt hjem i små hus av trebretter med blikktak. Tett sammenstuvet bodde de stakkars mennesker, og nød og elendighet og megen sykdom var der. Det syntes mig ofte som en dråpe i havet det jeg kunde yde, men jeg var jo glad for å kunne få bringe litt hjelp og solskinn inn i de mange stakkars flyktningehjem. Særlig var det stort å få bringe det glade budskap om Jesus Kristus og hans kjærlighet. Der var en tid vekkelse i den store "camp". Gud brukte en av de armeniske protestantiske prester, og mange lyttet til Guds ord og fikk fred.-

Gud ledet mig senere til Aleppo hvor jeg startet arbeidet i 1927. Aleppo er en by på c. 300.000 innb. Derav er c. 200.000 muhamedanere, arabere og tyrkere og c. 100.000 kristne syriere, armeniere og asyriere. C. 50.000 armeniere bor der, hvorav nesten 40.000 var flyktninger fra deres gamle land og fra Kilikien. Under verdenskrigen passerte c. 250.000 flyktninger gjennom Aleppo.

Aleppo ligger i Nord-Syria c. 4 timers biltur fra Antiokia. Der er svært hett om sommeren, men koldere om vinteren da den ligger noget høiere enn Beirut. Naturen omkring er gold. I omegnen av Aleppo finnes der mange muhamedanske landsbyer hvor fellacher, turkomaner og arabere bor. Da armenierne for en stor del er akertyrkere - 80 procent av dem var bønder i sitt fedreland - var mange av dem nødt til å søke ut til landsbyene. Der var også flere armenske landsbyer i omegnen og bortover mot sjøen nær Antiokia, og flere av dem har jeg besøkt. I mange av disse var der meget usundt, og en mengde armeniere døde av feber.-

Efterat jeg hadde funnet et nogenlunde passende hus, hvilket var meget vanskelig, kjøpt inn inventar og fått laget sengklær, blev de første 10 syke barn optatt. Det var en stor glede. Tre av dem var så dårlige at de ikke kunde gå.

Dette var 5te gang jeg startet arbeidet blandt armenierne. Til min hjelp fikk jeg vår nuværende evangelist som er gift med en av mine tidligere piker fra Musch, Satenig. Han blev så vår innkjøper og hjelper. Dessuten fikk jeg en enke til kokke og en pike til å passe de små. Det har været en stor hjelp for mig at jeg nesten alltid har hatt gode, troende armeniske medarbeidere.

Jeg vet ikke hvordan jeg ellers hadde klart mig så alene. Siden var det å begynne arbeidet ute i flyktningeleirene blandt de syke og blandt kvinnene. Der var flere mindre leirer og en stor på 12 - 15.000 mennesker. De levde der i små elendige hytter eller i store fellesbaraker. Gjennem den store leir løp en åpen kloakk, hvilket var meget usundt. Armenierne søkte å pynte op med små haver foran husene. Mange manglet sengklær, mat og det aller nødvendigste. Mange var glad når de hadde tørt brød å spise. Der var nok å ta fatt på, og jeg var så lykkelig over at Gud betrodde oss denne tjeneste blandt de aller elendigste. Like ved Aleppo lå en større armenisk bydel - Norkiugh - med mange små nye hus hvor der bodde c. 6000 mennesker, og der var også nød. Der skulde avbetales på grunnleien, på dører, vinduer osv. Også her fikk vi hjelpe noen med deres nye hjem. Flere hjalp vi dessuten til selvhjelp.

Også i åndelig henseende var der stor nød. Mange av disse nyankomne flyktninger hadde jo i 10 år bodd blandt kurderne og arbeidet for dem for å redde livet. De hadde helt glemt sin kristendom, kunde ikke engang sitt Fadervår. Det var særlig blandt de gregorianske kvinner - de som hørte til den gamle armeniske kirke - jeg begynte, da de var mest uvidende. Protestantene har som regel mere lys. De fleste av flyktningene kom helt fra Charputegnen, fra Musch, Urfa og Zeitun. Disse talte alle armenisk, mens de som kom fra Kilikien mest talte tyrkisk da tyrkerne der ikke tillot det armeniske sprog. Til min hjelp hadde jeg en bibelkvinne som talte både armenisk og tyrkisk. Først begynte vi i en stor nhyggelig bygning hvor en mengde flyktninger var samlet. Vi holdt andakt der en gang i uken for en hel del kvinner. Der startet vi også en søndagsskole og likeså en i Akkabacampen hvor der kom mange barn.

I Norkiugh og i 4 forskjellige camper holdt vi møter for kvinner en gang i uken, og bibelkvinnen underviste dem i bibelkunnskap, i lesning og i skrivning. Dessuten hadde vi to aftensskoler for kvinner hvor 2 troende armeniske lærerinner underviste. En tid hadde vi også en for menn. Det var en glede å merke fremgangen blandt disse uvidende kvinner. Trofaste var de til å komme. Tiltross for at de hele dagen hadde arbeide, kom de 2 g. i uken til aftensskolen fra kl. 8-10. De lærte bibelkunnskap, lesning, skrivning og litt regning. Der gikk en vekkelse blandt dem i 1932, og flere kom til liv i Gud og overgav sig til ham. Priset være Herren.

En gang i uken hadde jeg møte for de troende kvinner i vårt hjem. Jeg holdt først andakt og så var der vidnesbyrd og bønn, og det var gripende å høre mange av disse fattige kvinners vidnesbyrd. Måtte de ved Guds nåde bli bevaret.

Flere enker blev underholdt av norske venner, flest gamle og blinde. Det var stort å kunne hjelpe disse ensomme gamle med et månedlig bidrag. Hver måned fikk de da også høre evangeliet på en enkel måte. Flere av dem var meget uvidende, men enkelte var Guds barn som gamle Vartuhi Kujumdjan i hvis hytte vi holdt møter. Hun var da meget lykkelig over å høre Guds ord, og hun vidnet også for de andre. Til mange syke fikk vi yde hjelp til læge, medisin, mat osv. I Akkabacampen bodde der mange gamle i de uhyggelige, kolde kjellerboliger. Blandt dem var der flere øiensyke. Der traff jeg Mariam Magarian, en gammel ensom kvinne som hadde mistet alle sine, og som var kommet helt fra Charput. Hun hadde stør. Jeg fikk en flink armenisk øienlæge til å operere hennes ene øie, og hun fikk sitt syn igjen. Da hun kunde lese, gav jeg henne et storstilet testament. Hun kom trofast til våre møter og blev omvendt. Hun sendte en hilsen til de norske venner med innerlig takk. Hun satil mig: "Hvor takknemlig er

jeg ikke fordi dere hjalp mig, så jeg kunde betale leie og kjøpe mat, men ennå mere takknemlig fordi jeg fikk mitt syn, dog mest av alt fordi jeg lærte Jesus Kristus å kjenne og blev frelst." Det var ofte tungt å ferdes blandt alle disse flyktninger. I forhold til nøden var det jo så lite jeg kunde gjøre for alle disse som levde på skyggesiden. Men jeg var glad for hver stråle av lys og sol som fant veien inn.

Mange takksigelser for de kjære norske venners hjelp er steget op til nådens trone.- Hvor var ikke mange mødre takknemlige når vi optok deres syke, elendige små, og disse i vårt hjem blev friske og kjekke og lærte Jesus å kjenne.

Det var godt å komme fra flyktningsleirene hjem til de kjære barn og høre deres velkomsthilsen: "Pari jegak mairig", - velkommen mor - idet de sprang fornøiet mot mig. Vårt hjem var jo lyspunktet i all nøden der nede. Hadde jeg ikke hatt barna, hadde det været vanskelig å holde ut i all den nød som omgav mig.

Hvilken forskjell var der ikke på de små efterat de hadde fått god pleie og nærende mat. Jeg tenker bare på lille Asaduh, dette elendige, syke barn som hadde spist jord og var så dårlig da hennes mor bragte henne til oss. Hun blev lenge behandlet av læge og måtte holde sengen. Litt efter litt kom hun sig og kunde spise mere. Hun var lenge hos oss og blev helt frisk. Hun var en søt pike, var som en liten husmor, vilde så gjerne hjelpe de andre barn og lærte å elske Frelseren. Hun var en klok liten en som snart lærte å be, og det var rørende å høre henne be for oss alle i sin lille seng om kvelden. Hun lærte mange sanger og skriftord utenad. Jeg holdt søndagsskole med barna, og hver lørdag hadde vi et litet bibel- og bønnemøte. Da hun blev frisk og kom hjem til sin mor i campen, var hun et litet vidne der. Det er mitt håp at hun vil følge vår Herre Jesus og bli til velsignelse i livet. La oss be om det for henne.

En kveld jeg var nede i Urfacampen, bad noen kvinner mig om endelig å se til en liten syk pike i et fattig hjem. I et mørkt, uhyggelig rum lå den lille syke på nogen filler. Faren var forulykket, og hans annen hustru hadde forlatt dem. Der var 2 større piker på 14 og 12 år og en gammel tante foruten Meleke som var syk. Den største piken vevde tepper, men det strakte ikke til føde for så mange. Tanten var gammel og syk og full av gikt så hun vanskelig kunde bevege sig. Jeg var glad over å kunne hjelpe dem og å opta Meleke (betyr engel på norsk) i vårt hjem. Hun kom sig snart hos oss og var lykkelig sammen med de andre små. Hun var en liten søt og snild pike som vi holdt av. Priset være Herren for hans usigelig store nåde mot mig. Hadde han ikke ledet, beva- ret og holdt mig oppe i de svære trengselsår derute var jeg gått tilgrunne i min elendighet.

Mange av Guds ord har lyst for mig som stjerner i en belg- mørk natt, særlig da dette ord: Når du går gjennom vann så er jeg med dig, og gjennom elver så skal de ikke overskylle dig. Når du går gjennom ild så skal du ikke svies, og luen skal ikke brenne dig. Es. 43,2. Hans løfter sviker ikke, nei, de står evig fast. Uten hans nåde hadde jeg ikke kunnet være til hjelp og nytte i den svære nød og under de fryktelige myrderier. Hans alene være æren for hvad jeg har fått utrette for dette hjemsoekte folk.

Oslo, oktober 1944.

Bodil Blørn.